

Stanovenie ceny/hodnoty zbierkových predmetov prírodovedného charakteru z odboru neživej prírody

Andrej Bendík

SNM-Múzeum Andreja Kmeťa, Martin

Price/Value Estimation of Collection Objects in the Branch of Inanimate Nature Objects

Seen from the aspect of law protection, the problem of estimating of prize/value of museum collection objects in the branch of inanimate nature objects (minerals and fossils) was neglected for long years/decades. The basic difference between price and value is caused by the difference between the rates of 'social' and market value. These rates are directly or indirectly influenced by the Law on Protection of Nature and the Museums and Galleries Law, enacted in last fifteen years.

Pod pojmom „predmety kultúrnej hodnoty ako súčasti kultúrneho dedičstva“ si široká verejnosť najskôr predstaví obrazy, šperky, vzácne oltáre, drevené kostolíky či hrady a mnohé iné nehnuteľnosti alebo predmety, vytvorené ľudskými rukami. Podaktorí si možno spomenú aj na jaskyne zapísané v zozname UNESCO, naše národné parky či chránené stromy a živočíchy. Ale málokomu asi napadne, že našim kultúrnym dedičstvom sú aj horniny, minerály a skameneliny. Aby sa však nezabúdalo ani na prvky neživej prírody – prírodniny, na podnet odborných pracovníkov boli zákonodarcami zaradené do spoločnej kategórie kultúrne dedičstvo.

Ochrana a starostlivosť o neživú prírodu, ako súčasť prírodného prostredia priamo nabáda v rámci duchovnej evolúcie a vzrastajúceho materializmu človeka na potrebu stanovovania hodnoty prírodnín z rôznych hľadísk. Tými hľadiskami môže byť napríklad výnimočnosť určitého prvku v prírode

alebo jeho izolovanosť, jedinečnosť, zachovanosť či výpovedný (vedecký) charakter. Stanovovanie určitých hodnôt (alebo cien) konkrétnych prírodnín sa začínalo v minulosti od väčších celkov (napríklad národný park, chránený areál, prírodná pamiatka) po menšie (chránené nerasty a skameneliny).

Cena/hodnota – výklad pojmov

Aj podľa metodických pokynov múzeí¹ sa jednoznačne rozlišuje pojem cena a hodnota zbierkového predmetu. Je potrebné na to poukázať, lebo do dnešného dňa je možné sa u dokumentátorov, ale, a čo je prekvapivejšie, aj u odborných pracovníkov – kurátorov, stretnúť s problémom rozlišovania daných dvoch pojmov.

Vysvetlenie pojmu *hodnota* v metodike síce nie je jednoznačne uvedené, ale všeobecne sa dá povedať, že je to číselne, v peniazoch, vyjadrená súčasná hodnota nálezu (jeho skutočná hodnota pre spoločnosť) a uvádza sa pri nadobúdaní predmetu darom, zberom alebo prevodom.

Pojem *cena* sa uvádza hlavne vtedy, ak ide o kúpu nálezu, v našom prípade prírodniny, ktorá sa však môže značne líšiť od jej *spoločenskej hodnoty* (nemusí vyjadrovať jeho skutočnú hodnotu pre spoločnosť a môže byť poddimenzovaná alebo predimenzovaná). Zjednodušene môžeme povedať, že cena sa riadi princípmi dopytu a ponuky a vyjadruje jeho trhovú hodnotu.

Výber používania pojmu cena alebo hodnota pri ohodnocovaní/ocenení zbierkových predmetov je na osobách pracujúcich so zbierkami. Avšak pri nadobúdaní zbierkových predmetov,

ako stanovuje súčasná legislatíva², Komisia na tvorbu zbierok určuje jednotlivo *hodnotu* (nadobúdaciú finančnú hodnotu) všetkých nadobúdaných zbierkových predmetov a zbierok (na základe posúdenia jeho vedeckého, historického, kultúrneho alebo umeleckého významu).

Legislatívne úpravy stanovenia konkrétnej ceny/hodnoty

Prvý počín v rámci ochrany nerastov a druhovej ochrany skamenelín (a teda aj relatívne stanovenie spoločenskej hodnoty) bol legislatívne prijatý v rámci zákona SNR č. 1/1955 Zb.³ Išlo však o zákon, ktorý mal viac či menej odporúčací charakter a nebolo z neho jasné, ktoré konkrétne nerasty a skameneliny sú predmetom ochrany. V zákone sa hovorí: „Predmetom ochrany podľa tohto zákona sú určité druhy rastlín, živočíchov, nerastov a skamenelín. Za chránené druhy organizmov a prírodnín možno vyhlásiť hlavne tie druhy živočíchov, rastlín, nerastov a skamenelín, ktoré sa vyskytujú len vzácne alebo sú vo svojom jestvovaní ohrozené.“ Krokom dopredu bola vyhláška SNR č. 60/1986 Zb.⁴, ktorej súčasťou bol aj *Zoznam chránených nerastov v Slovenskej socialistickej republike*, kde však nebola uvedená ich spoločenská hodnota. Následná novelizácia zákona v roku 1994⁵ tento stav taktiež nevyriešila, keďže išlo o všeobecnú ochranu prírody ako celku. Riešenie situácie priniesla vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 213/2000 Z. z.⁶, jej novelizácia v roku 2008⁷ riešila už len spoločenskú hodnotu chránených nerastov a chránených skamenelín,

v zmysle prevodu hodnoty zo slovenských korún na euro (podľa platného výmenného kurzu) bez zmeny výšky spoločenskej hodnoty.

Podľa spomenutej vyhlášky MŽP SR č. 213/2000 Z. z. sa za chránené nerasty považujú:

- nerasty nájdené na území Slovenskej republiky, podľa ktorých boli nerasty opísané pre vedu (tzv. typový nerast),

- nerasty predstavujúce prírodné prvky alebo chemické zlúčeniny zväčša s kryštálovou štruktúrou, ktoré vznikli v dôsledku geologických procesov na území Slovenskej republiky,

- meteority nájdené na území Slovenskej republiky.

Za chránené skameneliny sa považujú:

- nálezy skamenelín nájdené na území Slovenskej republiky, podľa ktorých boli skameneliny prvýkrát opísané pre vedu (tzv. typová skamenelina),

- skameneliny dostatočne zachované na ich spoľahlivé určenie, ktoré sú zvyškami fosílnych živočíchov a rastlín, ich odtlačkov alebo stôp po ich činnosti z územia Slovenskej republiky.

Ochrana sa týka tých prírodnín, ktoré sa nachádzajú v prílohách č. 1. – 3., ktoré sú súčasťou vyhlášky. V rámci zákona sú pre potreby múzeí dôležitá jeho nasledovné časti:

- § 2, odsek 1 Ochrana chránených nerastov a chránených skamenelín, ktorá zahŕňa:

písm. d) „ich ochranu ako predmety múzejnej hodnoty, vrátane zabezpečenia trvalej odbornej starostlivosti o ne“,

- § 2, odsek 3 až 5 všeobecne pojednáva o uložení chránenej prírodniny v múzejných zbierkach, ich trvalom umiestnení, zbere, spracovaní a obchode s nimi,

- § 3, odsek 2 Odber chránených nerastov a chránených skamenelín, kde sa uvádza, že „chránené prírodniny sa prednostne uložia v zbierkach tých štátnych múzeí s prírodovedným zameraním, do ktorých podľa ich významu patria a ktoré majú na ich ochranu vytvorené najlepšie podmienky; **typové**

skameneliny sa uložia v zbierkach Slovenského národného múzea“.

Stanovená hodnota chránených minerálov sa podľa prílohy č. 1. časť B zákona pohybuje od 26,55 € do 497,90 € (platí pre 62 minerálov) a chránených skamenelín podľa prílohy č. 3. od 16,59 € do 1659,69 € (pre vybrané triedy kmeňov *Chordata*, *Arthropoda*, *Echinodermata*, *Hemichordata*). Stanovenú hodnotu vzácnosti výskytu nálezu a významu miesta nálezu na území Slovenskej republiky je možné podľa § 5, časť 3 zvýšiť až o 400 % hornej hranice. Osobitne je stanovená spoločenská hodnota typových nerastov, meteoritov a typových skamenelín na základe § 5, odsek 4, ktorá sa určuje znaleckým posudkom. Zoznam 655 druhov typových skamenelín sa nachádza v príloha č. 2. uvedeného zákona.

Z predchádzajúcich riadkov o zákonoch a ich uplatňovaní teda vyplýva, že pri stanovovaní hodnoty zbierkového predmetu, ktorý spĺňa požiadavky kladené na zaradenie do kategórie *chránený nerast a chránená skamenelina* podľa vyhlášky MŽP SR č. 213/2000 Z. z., je kurátor múzea povinný sa pridržiavať určených spoločenských hodnôt, uvedených v prílohe tohto zákona. Problém nastáva, pokiaľ prírodnina predkladaná Komisii na tvorbu zbierok (ďalej KTZ) nepatrí do kategórie chránený nerast a chránená skamenelina. Lahko si predstaviť, že čo kurátor, to vlastný názor na hodnotu toho ktorého nálezu. V rozhodovaní o spoločenskej hodnote zbierkového predmetu hrá úlohu aj špecializácia odborného pracovníka. Inak bude vyzerať návrh na nadobudnutie, napríklad minerálu, do zbierkového fondu od kurátora – mineralóga, ako od paleontológa. Samotné určovanie hodnoty by sa však nemalo stať problémom pre žiadneho odborníka z odboru geológie, nakoľko je predpoklad, že štúdium a prax tohto kurátora je dostatočnou zárukou všeobecného prehľadu o hodnotách (resp. nálezových okolnostiach – výnimočnosť, jedinečnosť, zachovanosť a podobne) nálezu zo všetkých „pododborov“ geo-

lógie. Malo by byť samozrejmosťou, že navrhovaná spoločenská hodnota by mala byť konzultovaná s odborníkmi z iných múzeí alebo vedeckých (SAV, ŠGÚ DŠ) či pedagogických inštitúcií (fakulty s prírodovedným zameraním) na Slovensku, prípadne zo zahraničia. Pravdepodobne by bolo krokom vpred, keby sa k uvedeným spoločenským hodnotám predmetov navrhovaných KTZ prikladal návrh (odborný posudok či forma určitého „doporučenia“, súhlas alebo nesúhlas) odborníka aj z iných inštitúcií. Výsledkom by s väčšou pravdepodobnosťou bola reálnejšie stanovená spoločenská hodnota zbierkového predmetu.

V predchádzajúcom období hodnotu zbierkového predmetu po jeho nadobudnutí do zbierkového fondu mohla nepriamo určovať aj kategorizácia zbierok, ktorá sa uplatňovala v múzeách a galériách a bola stanovená legislatívnou formou. Kategorizácia prírodovedných zbierok bola členená do troch kategórií⁸, a to nasledovne:

I. kategória – išlo o vybrané unikátne doklady z oblasti prírodných vied, ktoré svojím významom presahujú rámec republiky (vtedy Slovenskej socialistickej),

II. kategória – v mineralógii a petrografii to boli zbierky, podľa ktorých bol opísaný nový druh, nerast významný z hľadiska mineralogického, kryštalografického, ložiskového a vzácnejšie brúsené drahé kamene a tiež unikátne minerály a horniny, viazané na náleziská medzinárodného, celoštátneho alebo celonárodného významu; v rámci paleontológie sem boli zaradené typové skameneliny,

III. kategória – patrili sem ostatné zbierkové predmety.

Novšou legislatívnou úpravou 9,10 bola formulácia jednotlivých kategórií stanovená nasledovne:

I. kategória – zbierkové predmety mimoriadnej kultúrnej, historickej, umeleckej a vedeckej hodnoty medzinárodného a celoštátneho významu,

II. kategória – zbierkové predmety mimoriadnej kultúrnej, historickej,

umeleckej a vedeckej hodnoty nadregionálneho a regionálneho významu,

III. kategória – zbierkové predmety regionálneho a miestneho významu.

Posledná novelizácia zákona o múzeách a o galériách však kategorizáciu zbierok nedoporučuje (resp. ju nevy-medzuje do základných odborných činností podľa § 8), čím sa vlastne odbúrava problém v stanovení hodnoty zbierkového predmetu v závislosti na jeho zaradení do určitej kategórie.

Pre potreby legislatívnej ochrany a odbornej správy múzejných zbierkových predmetov a predmetov múzejnej hodnoty bolo ďalej vypracovaných niekoľko vyhlášok a zákonov Ministerstva kultúry SR a ich novelizácií.⁹ Predmetom uvedených zákonov je úprava podrobností o nadobúdaní, vedení odbornej evidencie, centrálnej evidencii, vyradovaní, ochrane a bezpečnosti, odbornom uložení, revízií, využívaní, sprístupňovaní, dočasnom využívaní a vývoze zbierkových predmetov. Tieto zákony, ani zákon nový, však žiadnym konkrétnym (číselným) spôsobom neupravujú hodnotu/cenu zbierkového predmetu.

Záverčné zhodnotenie

Z uvedených skutočností môžeme zosumarizovať nasledovné:

1. Pri určovaní hodnoty zbierkového predmetu prírodovedného charakteru z oblasti neživej prírody je potrebné ich prvotné zaradenie do kategórie chránený nerast a chránená skamenelina a kategórie, do ktorej dané predmety nepatria. Je to spôsobené tým, že predmety kategórie chránený nerast a chránená skamenelina majú spoločenskú hodnotu určenú štátom (resp. bola stanovená odbornými pracovníkmi z odborov geológie, petrológie, mineralógie a paleontológie).

2. Určovanie hodnoty zbierkových predmetov, ktoré nemajú charakter chráneného nerastu a chráneného skameneliny je vhodné prekonzultovať s nezávislými odborníkmi z príslušných odborov, čo umožní objektívnejšiu predstavu o reálnej hodnote predmetu určeného na schválenie KTZ.

3. Pri každom nadobúdaní zbierkového predmetu, no nie len vtedy, by mala byť objektívne stanovovaná (obmedzená?) jeho skutočná hodnota a nie hodnoty, ktoré sú stanovené len trhovou cenou. Kúpa konkrétnych zbierkových predmetov v konkrétnom čase za „každú cenu“ nemusí byť vhodnou investíciou, dôležité je prehodnotiť potrebu kúpy predkladaného predmetu, pričom, samozrejme, by mali byť upred-

nostňované kúpy (a nielen tie) prírodných z územia Slovenskej republiky.

POZNÁMKY

¹ Metodika vyplňovania katalogizačných lístkov v odboroch prírodných a spoločenských vied v múzeách na Slovensku. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1985, 32 s.

² Zákon SNR č. 206/2009 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty a o zmene zákona SNR č. 372/1990 Z. z. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

³ Zákon SNR č. 1/1955 o štátnej ochrane prírody, § 4.

⁴ Vyhláška SNR č. 60/1986 Z. z. o chránených druhoch nerastov.

⁵ Zákon NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

⁶ Vyhláška MŽP SR č. 213/2000 Z. z. o chránených nerastoch a chránených skamenelinách a o ich spoločenskom ohodnocovaní.

⁷ Vyhláška MŽP SR č. 647/2008 Zb. z. ktorou sa mení vyhláška MŽP SR č. 213/2000 Z. z. o chránených nerastoch a chránených skamenelinách a o ich spoločenskom ohodnocovaní.

⁸ Zásady kategorizácie zbierok v múzeách a galériách. Ústredná správa múzeí a galérií, Bratislava, 1986, 26 s.

⁹ Zákon SNR č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty.

Zákon SNR č. 94/2008 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 115/1998 Z. z. o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty v znení neskorších predpisov.

Vyhláška MK SR č. 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných predmetov a galerijných zbierkových predmetov.

Vyhláška MK SR č. 557/2004 Z. z. ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva kultúry SR č. 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov.

Trh s umením a Slovensko

Situácia po roku 1989

Alexandra Kusá

Slovenská národná galéria, Katedra Dejín výtvarného umenia FF UK

Art Trade and Slovakia.

Situation after 1989

The paper gives a brief account considering situation of the art trade in Slovakia. In the first part the author explains the situation after decline of the Soviet Empire and following changes re-introducing trade and market in Eastern Europe. Further, the author illustrates how art trade

world-wide is functioning and what impact it has on the Slovak art market. The second part of article reveals the domestic Slovak background giving as an explicit example the rise and functioning of the Auction House SOGA, showing the very beginnings of forming of the Slovak art market and art trade.

V kontexte našej umenovedy je trh a mechanizmy s ním spojené v rámci umeleckohistorickej diskusie stále obchádzanou až zamlčivanou témou. Akoby bola kunsthistoria tou dobrou spoločnosťou, kde sa o peniazoch nehovorí. Tento predsudok nezlomilo ani sympóziu, ktoré sa pod gesciou barda našej kunsthistorie, profesora Jána Bakoša odohralo v roku 2003.¹ V čase,